

8. Garantarea libertăților de gândire, conștiință și religie, de exprimare, de întrunire și asociere

8.1. Libertatea de gândire, conștiință și religie (art. 9)

Art. 9. “1. Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

2. Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora”⁶².

Articolul 9 consacră **principiul libertății de gândire, de conștiință și de religie**. Acest drept include libertatea de schimbare a religiei sau a convingerilor, precum și libertatea de manifestare a religiei sau convingerilor în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor. Noțiunile de *gândire*, *conștiință* și

⁶² Vezi și art. 19 din Constituția României

religie care apar în textul acestui articol subliniază conținutul și sensul atribuit noțiune de libertate de gândire.

În cauza **Van Schijndel, Van der Heyden și Leenman c. Olandei (1998)**, faptele reclamantilor de a fi pătruns într-o clinică pentru avorturi, unde au început să se roage în genunchi, pe coridoare, pentru a protesta împotriva avorturilor au reprezentat, în opinia Curții, o manifestare a credinței. În cauza **Van der Dungen c. Olandei (1995)**, Curtea a considerat că acțiunile reclamantului de a aborda, în parcare a unei clinici pentru efectuarea avorturilor, pacienții și angajații, arătându-le fotografiile cu rămășițele fetale și încercând să îi oprească în intenția de a realize un avort, nu au fost bazate pe credință⁶³.

O altă problemă, destul de mediatizată în ultimii ani, a fost legată de purtarea voalului islamic. În cauza **Leyla Şahin c. Turciei (2005)**, Curtea a respins plângerea cetățenei Leyla Şahin, căreia în 1998 i s-a interzis accesul la un examen al Facultății de Medicină din Istanbul, unde era studentă, pe motivul că dorința ei de a purta voalul islamic contravine principiului laicității Republicii Turce. Leyla Şahin a atacat în justiție decizia Universității și, după pierderea proceselor în Turcia s-a adresat CEDO. În acest caz a fost respectat principiul proporționalității în cadrul marjei de apreciere lăsate la aprecierea statului. În motivarea hotărârii de respingere a acțiunii reclamantei, Curtea a reamintit că principiul laicității este unul din principiile fundamentale ale statului turc și că în Turcia există mișcări

⁶³ Selejean-Guțan, B, *op.cit.*, p. 176

politice extremiste care încearcă să impună întregii societăți simbolurile lor religioase⁶⁴.

Părăsirea grupului din care o persoană face parte în temeiul convingerilor sale religioase este un drept garantat de art. 9 al Convenției. Curtea a statuat în acest sens în cauza *Darbz c. Suediei* (1990), considerând că statul nu poate obliga un individ să cotizeze la o biserică de stat, prin plata unor taxe au în orice alt mod.

Jurisprudență relevantă:

- *Kokkinakis c. Greciei* (1993),
- *Van Schijndel, Van der Heyden și Leenman c. Olandei* (1998),
- *Van der Dungen c. Olandei* (1995),
- *Leyla Şahin c. Turciei* (2005), *Manoussakis și alții c. Greciei* (1996),
- *Cipru c. Turciei* (2001),
- *Shalom Ve Tsedek c. Franței* (2000),
- *Larissis și alții c. Greciei* (1998),
- *Buscarini și alții c. San Marino* (1999),
- *Poltoratskiy c. Ucrainei* (2003),
- *Kuznetsov c. Ucrainei* (2003)

⁶⁴ Vezi și Ursu, Adina Dumitrița, *Libertatea de religie-libertate interioară și libertate exterioară*, în *Themis*, nr. 3/2005, p. 59-75

8.2. Libertatea de exprimare (art. 10)

“1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare.

2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești”⁶⁵.

Orice persoană are dreptul la **libertatea de exprimare**. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea

⁶⁵ Vezi și art. 30 din Constituția României

teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale societății, una din condițiile primordiale ale progresului și ale dezvoltării fiecărui individ⁶⁶.

De exemplu, în cauza **Caliskan c. Turcia**⁶⁵, CEDO a reamintit că presa are anumite obligații și responsabilități. Astfel, condamnarea în urma publicării fotografiei cadavrului unei persoane ucise într-un atentat nu reprezintă o încălcare a art. 10 din Convenție. Pe de altă parte, prin hotărârea **Flux c. Moldova (2007)**, Curtea a reținut încălcarea art. 10 din Convenție stabilind condițiile în care un jurnalist poate fi tras la răspundere pentru acuzații defăimătoare la adresa unui politician.

Curtea a audiat mai multe cauze în care a asimilat unei încălcări a articolului 10 din Convenție faptul că membri eminenți ai guvernului sau reprezentanți aleși câștigaseră procese de defăimare în fața tribunalelor naționale. În cauzele **Lingens c. Austriei (1986)**⁶⁷, **Oberschlick c. Austriei (I) (1991)** și **Oberschlick c. Austriei (II) (1997)**, redactorii unei reviste politice au publicat articole în care criticau politicienii pentru declarațiile lor publice în probleme de politică generală. Fiecare dintre politicieni au întreprins acțiuni de defăimare în public a reclamanților, toate reușindu-le. Reclamanții au

⁶⁶ Vezi cauza *Handyside c. Regatului Unit* (1976)

⁶⁷ "Libertatea dezbaterilor politice se găsește în însuși miezul noțiunii de societate democratică care domină Convenția în întregime".

susținut că deciziile luate de tribunalele austriece le încalcă libertatea de exprimare prevăzută de articolul 10, iar Curtea Europeană a fost de acord. Judecătorii de la Strasbourg nu au reținut nici o încălcare a articolului 10 într-o cauză în care statul a sancționat un jurnalist care și-a exprimat opiniile referitoare la o persoanlitate în termeni în special insultători și jignitori, considerând că recurgerea la un asemenea limbaj nu se justifică nici prin preocuparea de a reflecta o chestiune care interesează sau preocupă în mod serios publicul, nici prin necesitatea de a urmări un obiectiv social⁶⁸.

Cea mai semnificativă hotărâre privind libertatea presei prevăzută de articolul 10 este cauza **Sunday Times c. Regatului Unit nr. 1 (1979)**⁶⁹. În speță, reclamantii pregătiseră pentru publicare un reportaj în care se indicau metodele de cercetare științifică și experimentele folosite de o companie farmaceutică înainte să comercializeze sedativul *Talidomidă*. La momentul publicării s-a constatat (prin intermediul mijloacelor independente de presă) că mulți copii s-au născut cu malformații serioase din cauza medicamentului primit de mamele lor în timpul sarcinii. Unele familii din Regatul Unit care au suferit din această cauză au ajuns la un compromis extrajudiciar cu compania farmaceutică, altele erau încă în proces de negociere și câteva familii se găseau în primele etape ale unui proces. Primind un exemplar al articolului respectiv, compania farmaceutică a cerut judecătorului și a obținut interzicerea publicării acestuia. Interdicția a fost confirmată de către cea mai înaltă jurisdicție internă pe motiv că publicarea

⁶⁸ Vezi Tammer c. Estoniei (2001)

⁶⁹ În Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului. Culegere selectivă, Polirom, 2000, p. 71

articolului ar constitui o insultă adusă curții, aducând atingere sau prejudiciind mersul justiției în cadrul unei proceduri judiciare aflate în curs. Curtea europeană a Drepturilor Omului a admis că ingerința era legală (în sensul Convenției) și viza garantarea autorității și imparțialității autorității judiciare. În schimb, ea a considerat că Guvernul Regatului Unit nu a reușit să demonstreze că punerea în aplicare a dispoziției corespundea unei „nevoi sociale imperioase” sau era „proporțională cu scopul legitim urmărit”. Curtea a stabilit de asemenea că populația în general avea dreptul să primească informații asupra acestui subiect, chiar dacă faptele în cauză și problemele ridicate alcătuiau conținutul unui litigiu în instanță. Curtea a scos în relief mai mulți factori determinanți pentru decizia sa, de exemplu, amploarea și caracterul absolut al restricțiilor impuse de ingerință, tonul moderat al articolului ce constituia obiectul interdicției, durata și caracterul prelungit al procedurilor judiciare și al negocierilor în vederea ajungerii la un compromis și, în sfârșit, marea dezbatere publică asupra obiectului articolului. Astfel, Curtea a fixat un nivel ridicat al protecției presei, întemeindu-l pe prezumția că interesul general este mai bine servit când publicului i se oferă cât mai multe informații: “dacă mijloacele mass-media nu trebuie să depășească limitele fixate în scopul unei bune administrări a justiției, le revine totuși obligația de a comunica informații și idei atât cu privire la problemele cunoscute de tribunale, cât și la acelea referitoare la alte sectoare de interes public. Funcția constă în a comunica publicului care are dreptul de a primi comunicările respective.”

În cauza **Radio France vs. Franța (2004)**, Curtea a amintit că, potrivit obligațiilor și răspunderilor inerente

exercitării libertății de exprimare, garanția pe care art.10 o oferă ziariștilor cât privește redarea știrilor de interes general este subordonată bunei-credințe în modul de a furniza informații exacte și demne de încredere, cu respectarea deontologiei jurnalistice. Totuși, libertatea ziaristică include și posibilitatea recurgerii la o anumită doză de exagerare, chiar de provocare, iar ziariștilor nu li se poate pretinde în mod general să se distanțeze sistematic și formal de conținutul unei citări.

În motivarea hotărârii date în cauza **Sabou și Pîrcălab c. României (2005)** Curtea a reamintit că, conform unei jurisprudențe bine stabilite, presa joacă un rol esențial într-o societate democratică: dacă ea nu trebuie să treacă de anumite limite care țin de protecția reputației și drepturilor celorlalți, îi incumbă însă obligația de a comunica, cu respectarea îndatoririlor și responsabilităților celorlalți, informații și idei cu privire la toate problemele de interes general, mai ales cele care privesc funcționarea puterii judiciare.

Libertatea de exprimare, apărută de art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ocupă un loc aparte printre drepturile garantate de aceasta. Într-adevăr, ea sta chiar la baza noțiunii de “societate democratică” ce sintetizează sistemul de valori pe care este clădită Convenția. Sub rezerva par. 2 al art. 10, care permite restrângerea exercitării dreptului la libertatea de exprimare în anumite condiții, ea acoperă nu numai “informațiile” sau “ideile” care sunt primite favorabil sau care sunt considerate inofensive sau indiferente, ci și acelea care ofensează, șochează sau îngrijorează statul sau un anumit segment al populației. Acestea sunt cerințele pluralismului,

toleranței și spiritului deschis în absența cărora nu există “societate democratică”⁷⁰.

Cauza **Asociația Uniunea Libertăților Civile c. Ungariei (2009)** este foarte importantă, reprezentând, practic, un reviriment în raport de practica anterioară a Curții în care se aprecia că articolul 10 al Convenției nu impune obligația de a comunica informații atunci când statul nu dorește acest lucru. Conform noii jurisprudențe, dreptul de acces la informații deja disponibile deținute de stat este recunoscut formal ca făcând parte din art. 10, Curtea apreciind că nedezvăluirea de către stat a unor informații ce ar fi impus o dezbatere publică în domenii de importanță generală poate duce la încălcarea libertății de expresie.

Subiectul în speță era constituționalitatea unor reglementări penale privind infracțiunile legate de regimul drogurilor. Curtea a apreciat că reclamanta a acționat într-un scop legitim, acela de strângere de informații cu privire la un domeniu de interes public, iar autoritățile au intervenit în faza pregătitoare a acestui proces prin crearea unui obstacol administrativ: monopolul Curții Constituționale asupra acestui tip de informație constituia, în fapt, o formă de cenzură. Având în vedere interesul societății neguvernamentale de a distribui informația solicitată opiniei publice și de a organiza dezbateri pe marginea acesteia, în contextul discutării politicilor privind drogurile, drepturile acesteia de a distribui informația au fost în mod evident

⁷⁰ Vezi și Nicolae, Adina, Regimul de autorizare în domeniul audiovizualului și libertatea de difuzare a emisiunilor de radio și televiziune, în *Themis*, nr. 3/2005, p. 75-87 și Theodorescu, Ruxandra, Libertatea de exprimare- protecția surselor jurnalistice, în *Themis*, nr. 3/2005, p. 87-96

împiedicate, fiind, pe cale de consecință, o ingerință în dreptul prevăzut de art. 10 par. 1 din Convenție. Curtea a considerat că ar fi fatal pentru libertatea de expresie în sfera politicului dacă persoane publice pot cenzura presa și dezbaterile publice invocând drepturile lor personale, invocând faptul că opiniile lor cu privire la aspectele publice privesc propria lor persoană și, prin urmare, constituie date cu caracter personal ce nu pot fi dezvăluite fără consimțământ. Ea a apreciat că obstacolele create în sensul împiedicării accesului la informația de interes public îi pot descuraja pe cei care lucrează în media sau în domenii similare, la a mai urmări domeniile respective. Ca urmare, acestea nu ar mai putea fi pe mai departe capabile să-și îndeplinească rolul vital de „câini de pază” iar capacitățile lor de a produce informație corectă și de încredere ar fi afectate serios.

Potrivit art. 10 din Convenție, libertatea de expresie include și dreptul de a primi și de a comunica informații fără a exista vreo interferență din partea unei autorități publice, ceea ce presupune o obligație a autorităților publice de a pune la dispoziția publicului acele informații pe care le dețin deja și care sunt necesare pentru organizarea de dezbateri publice pe marginea unor aspecte de interes public. Așa cum arată chiar Curtea, „obligațiile statelor din punctul de vedere ale libertății presei includ eliminarea obstacolelor din calea exercitării funcțiilor presei atunci când, în probleme de interes general, asemenea obstacole există numai din pricina unui monopolizării a informației de către autorități.

Jurisprudență relevantă:

- Lingens c. Austriei (1986),
- Oberschlick c. Austriei (I) (1991) și Oberschlick c. Austriei (II) (1997),
- Castells c. Spaniei (1992),
- Handyside c. Regatului Unit (1976),
- Feldek c. Slovaciei (2001),
- Schwabe c. Austriei (1992),
- Tammer c. Estoniei (2001),
- Wabl c. Austriei (2000),
- Colombiani și alții c. Franței (2002),
- Incal c. Turciei (1998),
- Başkaya și Okçuoğlu c. Turciei (1999),
- Jersild c. Danemarcei (1994),
- Lehideux și Isorni c. Franței (1998),
- Du Roy și Malaurie c. Franței (2000),
- Constantinescu c. României (2000),
- Barthold c. Germaniei (1985),
- Dalban c. României (2000),
- Thoma c. Luxemburgului (2001),
- News Verlags GmbH și CoKG c. Austriei